

Horváth Endre – Szlávics Károly:
A vértanúság szűk ösvényén. Haug Antal csonoplyai plébános életútja
Novi Sad, Agapé Könyvkiadó, 2017. 91 p.

Az 1944/45-ös magyarok elleni partizán megtorlásokat évtizedekig néma csend övezte, hiszen a téma a titói és a poszt-titói Jugoszláviában, valamint az államszocializmus korának Magyarországon is egyaránt tabunak számított. Mindezt mi sem szemlélteti jobban, mint az a tény, hogy a jugoszláv politikai elit, s rajta keresztül a jugoszláviai történetírás is egyenesen letagadta az etnikai tisztogatások megtörténtét, s ha azokat mégis említésre méltatta, igazságos büntetésként mutatta be. A kilencvenes évektől, a Milošević-féle rendszer bukásától kezdve azonban a homály, amely lepelként rejtette az igazságot, egyre inkább eloszlan látszik, hiszen mind magyar, úgy szerb oldalról is megkezdődött a téma feltárása. Ennek kiváló példája a Horváth Endre és Szlávics Károly által megjelentetett monográfia is, amelyben a szerzők a Zombortól keletre fekvő Csonoplya plébánosának, Ft. Haug Antalnak a tragikus sorsát mutatják be a település két világháború közötti főbb eseményeinek az ismertetésével együtt, egészen a plébános haláláig. Mindeközben külön foglalkoznak a partizánok által rendezett tisztogatások kérdésével is, külön kitérve az egyházi áldozatok magas számára, a feljelentések módjára, valamint a hírhedt Kronich-palota kihallgatótermeire is. A könyv az előszó és zárszó kivételével tizenhárom fejezetből áll, s kronológiailag és tematikusan is halad az események bemutatásával. Fontos kiemelnünk, hogy e két egység nagyban segíti a munka megértését, hiszen a bevezetőben a szerzőpáros igyekszik magyarázatot adni a nagyszámú egyházi áldozatok okaira. Helyesen állapítja meg, hogy a magas áldozatszám a papság esetében a pásztori vezető szerepre vezethető vissza, hiszen a vezetők nélküli közösségek

belső ereje nagyban meggyengül. Emellett magyarázatot ad arra is, hogy miért lett háttérbe szorítva a papi áldozatok emléke, míg a zárszóban arra keresi a választ, hogy Ft. Haug Antal lehet-e a katolikus egyház mártírjának nevezni, hiszen bírálójánál a hit iránti gyűlölet döntő lehetett, s az egyházi megfogalmazás szerint a vértanúság kimondásakor a hitgyűlöletnek kell egyértelműnek lennie.

Az első fejezet az *Ifjúságának és papságának első évei* címet viseli, s e fejezeten belül a szerzőpáros igyekszik bemutatni Ft. Haug Antalnak a felszenteléséig, valamint Csonoplyáig vezető útját. Kihangsúlyozzák, hogy a Szenttamáson született, de Kúlán nevelkedett Haug német családból származott, s csak később lett „lélekben” magyarrá. Kalocsai teológiai tanulmányait követően szentelték pappá 1913. június 22-én, amit követően a Délvidék kisebb településein teljesített kápláni szolgálatot 1917-ig. 1917-től 1919-ig tábori lelkészként szolgált a Nagy Háborúban. Hazatérését követően számos kisebb-nagyobb feladatok elvégzésével bízták meg, különösen Szabadkán, s innen helyezték 1930-ban Csonoplyára.

A második fejezet címe *Csonoplyai szolgálata a két világháború között*. Ebben a szakaszban ismerkedhetünk meg a falu nemzetiségi összetételével, valamint az ebből adódó súrlódásokkal. Haugnak a kulturális egyesületek létrehozásában betöltött szerepét itt ismerhetjük meg, hiszen a monográfia szerzői kiemelik, hogy mindhárom nemzetiségnek, a németnek, a magyarnak és a bunyevácnak is megszervezte az ún. Keresztes Ifjúsági Egyesületét, de külön nyomatékostítják, hogy a Keresztes Ifjúság magyar egyesületének zászlóbontó ünnepségét a faluban tartandó Gyöngyösbokréta rendezvény keretein belül szervezte meg, amiből erőteljes magyar érzelmeire lehet következtetni. A fejezet fontos részét képezi az a tény is, hogy Haug sikeresen rendezte a mintegy tizenhét évig fennálló vagyoni kérdést a csonoplyai egyház és az állam között, ezzel visszaszerezve három olyan épületet, ami korábban az egyház tulajdonát képezte. Emellett semmiképp sem hanyagolható el az a tény, hogy a fasiszmus eszméjétől mindvégig elhatárolódó papot, aki a Kulturbund tagjait is mindvégig kritikával illette később fasizmusval vádolták, ezért ennek szavá tételét sem mulasztják el.

A *magyar hadsereg bevonulása és Bácska visszacsatolása* című fejezetben bemutatásra kerül a magyar katonák fogadtatásának a módja. A szerzők itt foglalkoznak a lakosság lelkeségével, amit a bevonulás hírére titokban elkészített, majd kitűzött zászlók sokaságán keresztül igyekeznek bemutatni. Az impériumváltást követően egyeseknek ezért halál lett a jutalma. Haug megbízhatóságának és műveltségének jele, hogy a bevonulást követően Bács-Bodrog vármegye törvényhatósági bizottságának tagjává választották. Magyarságtudatának újabb szemléletes példája, hogy két nappal a visszacsatolást követően már magyarul vezette az anyakönyvi bejegyzéseket, s hogy feltehetőleg a vasárnapi szentmisék után minden nemzetiség számára kötelezővé tette a magyar himnusz végig hallgatását.

A *hatalomátvitel árnyoldala* címet viselő fejezet a falu bunyevác lakosságának megpróbáltatásait jeleníti meg. A honvédek a falu bunyevácok által lakott részét fegyverek

után kutatva folyamatosan járták. Ennek eredményeként mintegy húsz embert kísértek be kihallgatásra. Tudomásunk szerint legkésőbb tíz-tizennyolc nap után, bántódás nélkül szabadon távozhattak. Egyetlen személy bántalmazásáról tudunk, de ő is egy magyar személy közbenjárására megmenekült. A fejezetben azonban négy személy kivégzéséről is szó esik, akik halálának okairól részletesen olvashatunk.

Az ötödik fejezet címe *Zászlószentelési ünnepség*. Ebben az egységben az 1942. június 14-i országzászló avatásáról és annak előkészületeiről esik szó, a részletes program ismertetésével. Az esemény kapcsán egy incidensről is olvashatunk, amikor oltárdíszítéskor Ft. Haug Antal a bunyevác hívei előtt állítólag kijelentette, hogy „*ma nem kerülhet rá virág az oltárra*”. Ennek elhangzásáról viszont nem rendelkezünk bizonyítékkal, s a szerzők kiemelik, hogy mivel a peranyagban sem jelenik meg, kérdéses a főtisztelendő eme kijelentésének valós mivolta.

A *szorongattatás napjai* címet viselő fejezetben már az 1944. október elején bekövetkezett magyar hatalmi szervek és a német civil lakosság egy részének visszavonulása kerül részletezésre, aminek kiváltó oka a Vörös Hadsereg közeledése volt. A szerzőpáros kihangsúlyozza, hogy Haug minden veszély ellenére a hívei között maradt, amiért a Népfelszabadító Bizottság helyi szervének október 26-i megalakulását követően komoly árat kellett fizetnie. Október 30-án este, a partizánosztatok megérkezését követően megkezdődött a bűnösöknek vélt emberek összegyűjtése. Az elfogottak nagy részét súlyosan bántalmazták, tíz embert pedig bírói ítélet nélkül kivégeztek. A bekísértek között találjuk Haug Antalt is, akit ekkor még hazaengedtek. Az ügy azonban nem maradt annyiban. 1945 februárjában letartóztatták, de márciusban felmentették. Ezt a bunyevác lakosság egy része nem hagyta annyiban, így áprilisban újra letartóztatták, majd három év kényszermunkára ítélték. Mindemellett a hírhedt zombori Kronich-palotáról is szó esik, hiszen itt történt a „*bűnösök*” kihallgatása, ami gyakran halállal vagy súlyos sérülésekkel végződött.

A hetedik fejezet címe az *Egy csoda a vérzivatar közepette*. Itt tárgyalják a szerzők az 1944. október 31-i eseményeket, amikor a helyi hatóságok megkövetelték minden tizenhét és hatvan év közötti férfi jelentkezését a községházán, mindezt munkaakcióként bemutatva. Estig azonban kiderült, hogy a helyi partizánok az egybegyűlteket kivégzésére készültek. A „*csoda*” szó a fejezetcímben a megmenekülés körülményeire vonatkozik, amelyet mai napig számos legenda övez, s mindegyik ismertetésére sor kerül.

A *Német keresztút* című fejezetben a csonoplyai németek sorsáról van szó. 1943. november 23-án az AVNOJ kimondta Jajce városában a németek kollektív bűnösségét. Emiatt kezdődött meg a német civil lakosság szervezett evakuálása. A németek harmincöt százaléka hagyta el a falut. A többiek a legjobbakban bízva otthon maradtak. A megpróbáltatásaik részletezésével, a kínzások és kényszermunkák, valamint az 1948-as hazatérésük kérdésével zárul ez az egység.

A következő fejezet nagyon találóan *A vértanúság szűk ösvényén* címet viseli, mivel itt kerül részletesen bemutatásra Ft. Haug Antal minden megpróbáltatása. A szerző-páros ismerteti a feljelentés menetét, a feljelentő és a tanúk nevét s Haug ítéletének a megszületésével zárja a fejezetet. Mindenképp ki kell emelnünk, hogy Haugot a fasizmus eszméinek a támogatása és a kommunizmus elleni agitálás vádjával ítélik el, holott a korábbi fejezetekben részletesen esik szó Haug fasizmus ellenességéről.

A helyzet súlyosságáról árulkodik *A végkifejlet felé* című fejezet, amelyből kiderül, hogy a főtisztelendő elítélését követően is tovább folytatódott az ügy kivizsgálása, s mindez úgy, hogy a helyi hatóságoknak nem volt tudomása Haug hollétéről, ami az uralkodó szervezetlenségre és rögtönzésre utal. A vizsgáló szervek ekkor fordultak a csonoplyai hatóságokhoz, akik válaszukban megírták, hogy Ft. Haug Antal 1945 júliusában a szávaszentdemeteri kényszermunkatáborban elhunyt.

A vesztőhelyen címet viselő fejezetben a szávaszentdemeteri kényszermunkatábor mindennapjait ismerhetjük meg, valamint szó esik Haug mindennapi megpróbáltatásairól, amelyek végül halállal végződtek. Halálának oka máig nem egyértelmű, így a fejezet ennek ismertetésével zárul.

Az Elosztották maguk között ruháimat... a monográfia tizenkettedik fejezete, amelyben a Haug halálát követő intézkedésekről számolnak be a szerzők. Kiemelik, hogy halálát követően a zombori Népbíróság 1945. október 24-én jegyzőkönyvet készített a magánvagyonáról, de azt már korábban lefoglalta, ami rámutat arra, hogy az egész csak formalitás volt.

A monográfiát *A végső nyugalóhelyen* című fejezet zárja. Itt kapunk választ Ft. Haug Antal sírjának helyszínére, valamint a sír megmaradásának körülményeire. Bár sírjának helyét sokáig egy fából készült fejfa, „*ismeretlen pap*” felirattal jelezte, a tényeket mérlegelve mi mégis osztozunk a szerzők véleményében, miszerint Haug atya itt alussza örök álmát.

Összegzőként megállapítható, hogy Horváth Endre és Szlávics Károly könyve hiánypótló munkának számít, hiszen levéltári anyagokra és elbeszélrt történelemre építve rávilágít a partizán egységek tisztogatási akcióinak súlyára, kihangsúlyozva az egyházi áldozatok nagy számának okait, különös tekintettel Ft. Haug Antalra. Ugyanakkor az írás nem vádiratot fogalmaz meg, hiszen – mint Horváth Endre írja – nem vádiratra, hanem számvetésre van szükség, hogy a közösségek szellemi egyensúlya helyreálljon és méltón, az ősök előtt tisztelegve emlékezhessenek meg a múlt tragédiáiról. Mindezt figyelembe véve megállapítható, hogy a vizsgált könyv megjelenése is egy olyan folyamat kezdetére mutat rá, amelynek lezárultával remélhetőleg megismerhető lesz a délvidéki magyarság tragédiájának minden fontosabb mozzanata, aminek köszönhetően a közösség lelki egyensúlya végre helyreállhat.

Gorcsa Oszkár